

UN ALTAR VOTIV MINIATURAL DIN AȘEZAREA ROMANĂ DE LA OSTROV (PUNCTUL FERMA 4), JUD. CONSTANȚA

ADELA BÂLTĂC, IOANA PARASCHIV-GRIGORE

A MINIATURE VOTIVE ALTAR FROM THE ROMAN SETTLEMENT OF OSTROV
(PUNCTUL FERMA 4), CONSTANȚA COUNTY

The article presents a miniature votive altar found in the area of the Roman settlement, investigated by scheduled excavations since the early '90s of the last century at Ostrov (Ferma 4). The altar is dedicated to *Iupiter Optimus Maximus* by Iulius Ponticus, most probably a veteran of Legio XI Claudia, quartered at *Durostorum*. The name indicates that the veteran might have been recruited from *Pontus*, thus having a Ponto-Bythinian origin. Although for the *Durostorum* area is known another individual character with the same cognomen (L. Numerius Ponticus), no connection can be established between the two persons. Also, there is included a review of the epigraphic finds in the area of ancient *Durostorum* and the information provided by these sources in regard to onomastic and religious elements.

KEYWORDS: *Durostorum*, inscriptions, veteran, Ponto-Bythinian

CUVINTE CHEIE: *Durostorum*, inscripții, veteran, pontobithynian

Situl arheologic de la Ostrov (Punctul ferma 4, jud. Constanța) a fost, este și va fi mereu legat de anticul *Durostorum*¹. Situl se află la o distanță de cca 4 km est de castrul legiunii *XI Claudia*, într-o zonă în care, după cel de-al doilea război mondial și până în zilele noastre, se practică cultivarea viței de vie², ceea ce a dus la deteriorarea permanentă a vestigiilor de aici. Indiferent de statutul³ așezării, cercetate sistematic de la începutul anilor '90 ai secolului trecut, situl continuă să ofere un bogat material arheologic, care pune în valoare un habitat de proporții considerabile⁴. Până în prezent, investigațiile arheologice au pus în valoare 19 cuptoare de ars material din lut⁵ (ceramic sau de construcție), cca 80 de gropi menajere⁶, toate reperate pe malul Dunării, dar și trei clădiri de dimensiuni impozante⁷, cercetate sistematic din anul 1997. Totuși, cercetările sunt departe de a fi finalizate, aducând an de an noi și noi date despre amploarea vieții din așezarea romană de aici.

¹ Despre anticul *Durostorum*, vezi Pârvan 1924; Gerov 1977; Doruțiu-Boilă 1978, 246–247; Culică 1978; Mușețeanu 1990; Ivanov, Atanasov, Donevski 2006; Cîrjan 2010, 86–88; Aparaschivei 2010, 96–105, 195–197; Boyanov 2010a; Boyanov 2010b; Băltăc 2011, 92–94

² În perioada 1996–2005, zona a fost desțelenită în vederea înnoirii culturii viței, fapt ce a condus la inițierea cercetării de teren în așezarea propriu-zisă. Ulterior, proprietarul a replantat, lăsând o suprafață de cca 5 ha unde se desfășoară cercetările arheologice sistematice.

³ Controversele legate de anticul *Durostorum* decurg din realitățile oferite de sursele epigrafice, care atestă existența unor *canabae* ce poartă gentiliciul imperial de *Aeliae* (CIL III, 7474), statutul de *municipium* acordat așezării (Pârvan 1924, 318; ISM I, 302) și un *vicus* populat de *veterani consistentes* (Gerov 1977, 302–304; Banev 2001, 34) documentat ulterior atestării statutului de *municipium*. Astfel, printre cercetători s-au formulat două opinii, una conform căreia așezarea care se municipalizează sunt acele *canabae* ale legiunii (Pârvan 1924, 318; Gerov 1977, 299–300; Boyanov 2010a, Boyanov 2010b), identificate în apropierea castrului legiunii (Donevski 1990, 238–239 și fig. 1; Ivanov, Atanasov, Donevski 2006, 166–180) și alta, conform căreia așezarea civilă de tip *vicus* primește statutul de *municipium* (Doruțiu-Boilă 1978, 246–247; Donevski 1990, 243; Cîrjan 2011, 74), așezare identificată cu structurile cercetate în punctul „Ostrov ferma 4”.

⁴ Cercetările perieghetice efectuate de-a lungul timpului, inclusiv observații recente, făcute în timpul lucrărilor de aducțiune a apei în via dimprejur, precum și mormintele semnalate prin cercetări de salvare sau perieghete pe malul Dunării, indică o suprafață a habitatului de cca 24 ha, ceea ce poate aduce argumente în favoarea ipotezei conform căreia aici se află o așezare de dimensiuni apreciabile.

⁵ Mușețeanu 2003

⁶ Informație Dan Elefterescu (cărui îi mulțumim). Până acum a fost publicat materialul provenind din 11 gropi și un cuptor, vezi Mușețeanu 2003; Mușețeanu, Elefterescu 2004.

⁷ Damian, Băltăc 2008 cu completările din rapoartele anuale CCA 2008, 212–214; CCA 2009, 159–160; CCA 2010, 132–136; CCA 2011, 93–94; CCA 2012, 93–94; CCA 2013, 96–97.

În primăvara anului 2012, cu ocazia unor lucrări agricole specifice⁸, a fost descoperit un altar votiv miniatural⁹ (Pl. I), într-o zonă situată aproximativ la 75–80 m vest de edificiul termal¹⁰.

Altarul (nr. inv. MNIR 341.695) are formă paralelipipedică și este de mici dimensiuni, având o înălțime de 19,50 cm, lățimea la partea superioară de 11,60 cm, iar în partea inferioară de 11 cm. Grosimea variază între 10 și 10,50 cm. Altarul este confecționat din calcarenit¹¹ și se păstrează într-o stare relativ bună, prezentând doar ciobituri, spărturi și incizii recente (pe spate și pe părțile laterale, Pl. I/2–3), cel mai probabil datorate lamei unui utilaj agricol. De asemenea, prezintă o spărtură, din vechime, în colțul din dreapta sus al piesei. Cu toate acestea, se poate observa că marginea superioară a altarului era decorată; se păstrează doar voluta din stânga, redată destul de stângaci, ceea ce poate indica un decor în formă de capitel. Bordura inferioară este doar ușor profilată. Pe întreaga suprafață a inscripției se observă urme de vopsea de culoare roșie.

Letterele sunt incizate relativ neglijent, neuniform, cu stângăcie, rândurile fiind înclinate spre stânga jos, și au înălțimi variate (pe fiecare rând): rândul 1: 34–38 mm, rândul 2: 28–47 mm, rândul 3: 22–25 mm, rândul 4: 15–22 mm; adâncimea literelor este între 1 și 3 mm. Distanța dintre rânduri variază între 0,80–1,80 cm.

Textul inscripției:

*I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
IVL(ius)
PONTIC(us)
VET(eranus)*

r.1. Cele două haste interioare ale litere M se intersectează și se suprapun. Între fiecare literă câte un „punct”.

r.2. Hasta orizontală a literei L este mult aplecată în jos (oblică). La sfârșitul rândului un „punct”.

r.3. Sub litera P sunt incizate două linii, intersectate (formează simbolul „x” de mici dimensiuni, cel mai probabil un accident în piatră la scriere). Litera N are hasta din stânga mai lungită, iar celelalte sunt suprapuse. Hasta orizontală a literei T este redată vălurit. Litera I are hasta orizontală redată vălurit, iar partea inferioară a hastei verticale se prelungește spre stânga, astfel încât se poate spune că este redată și litera C, în ligatură. La sfârșitul rândului un „punct”. În zona literelor P și O mici ciobituri în suprafața pietrei.

r.4. Vârful literei V este foarte ascuțit, în formă de vârf de săgeată. La sfârșitul rândului, un „punct”. În zona hastei mediane a literei E și sub litera T mici ciobituri pe suprafața pietrei.

Se observă diferențe între redarea literelor I, V și T, de la un rând la altul.

Date propusă: sfârșitul secolului al II-lea–începutul secolului al III-lea.

Materialele epigrafice din zona anticului *Durostorum* nu sunt foarte numeroase și nu au fost cuprinse într-un *corpus* specific¹². În general, despre piesele mai vechi (de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX), inclusiv cele care fac referire la elemente legate de administrație, viața religioasă, civilă sau citadină, se cunosc puține informații legate de condițiile de descoperire, referirile fiind neclare sau ambigue asupra locului de proveniență. Unele provin din perimetrul

⁸ Piesa a fost recuperată și predată colectivului șantierului de către doamna inginer Zenaida Cazacu, căreia îi mulțumim și aici.

⁹ Mulțumim dr. Paul Damian, responsabil științific al șantierului de la Ostrov, pentru punerea la dispoziție, spre publicare, a acestei inscripții.

¹⁰ Este vorba despre un edificiu, orientat SSE–NNV, cu o suprafață estimată de 500 m², compartimentat în mai multe spații, dintre care trei prevăzute cu instalație de *hypocaust*, mai multe bazine și o *palaestra*? pe latura de vest. Edificiul cunoaște trei faze de funcționare, începând cu secolul al II-lea, până la începutul celui de-al IV-lea p. Chr. Vezi *supra* nota 7.

¹¹ Calcarenit de culoare crem, fin cochilifer (~1 mm), foarte omogen, compact; analiză realizată de dr. Constantin Haită, căruia îi mulțumim.

¹² Acestea sunt în jur de 43: CIL III, nr. 6152 (=7478), 7474, 7475, 7476, 7477, 7480, 12456, 12457, 12458, 12459, 12460, 14213,3; Kalinka 1906, nr. 220, 226, 375, 380, 411, 417, 418, 426; Pârvan 1924, p. 310, 317, 318; Russu 1933–1935, nr. 1–6; IGB II, 865 (=IGB V, 5389), 866; Donevski 1976, nr. 1–5; Georgiev 1974, 96–97 (= Gerov 1977, 302–304 = Banev 2001, 34); Bărbulescu-Munteanu, Rădulescu 1982, 155; Petolescu 2004, 239; AÉ 2004, nr. 1269; AÉ 2009, 1203; Boyanov 2010a, 53 (=Boyanov 2010b, 295). Aici se pot adăuga două altare de la Călărași (inedite, vezi *infra*) și alte patru inscripții, în curs de publicare, de către colegul bulgar Ilian Boyanov (căruia îi mulțumim pentru informație).

orașului Silistra, altele din apele Dunării¹³, pe când unora (inclusiv mult discutata inscripție cu *canabae Aeliae*¹⁴) le sunt date ca locuri de descoperire zone din apropierea orașului Silistra¹⁵, poate chiar din locul unde astăzi se desfășoară cercetările arheologice din punctul ferma 4. Și piesele mai recente, descoperite cu ocazia cercetărilor arheologice din Silistra, provin din poziții secundare, fiind refolosite ca materiale de construcție la diverse complexe¹⁶ databile în epocile romano-bizantină sau chiar medievală¹⁷. Din păcate, până acum, nicio piesă epigrafică din zona anticului *Durostorum* nu este descoperită într-o poziție stratigrafică certă.

Nici zona cercetată sistematic în punctul Ostrov ferma 4 nu face excepție. Până în acest moment, în zona așezării au fost găsite șase altare miniaturale¹⁸, însă acestea sunt tot descoperiri fortuite. Autorul acestor descoperiri, Dan Elefterescu, menționează că acestea au fost recuperate în timpul periegezelor efectuate de-a lungul mai multor ani pe malul Dunării, într-o zonă situată aproximativ la 50 m est de locul în care a fost semnalat și cercetat Cuptorul nr. 19¹⁹. Această zonă se află pe malul Dunării, la cca 200 m vest de edificiul termal. Dat fiind faptul că în anii mai secetoși, pe malul Dunării, în zona așezării, se pot observa mai multe obiecte din piatră, care însă pot proveni și din amonte, este greu de precizat dacă cele șase altare s-au prăbușit din același loc, eventual din același complex.

Așa cum am menționat, nici altarul care face obiectul articolului de față nu provine dintr-o poziție stratigrafică certă, însă este prima piesă epigrafică care este sigur descoperită în zona așezării romane și nu putem să nu facem legătura și cu altarele descoperite pe malul Dunării, aflate, după cum se poate vedea, în zone apropiate.

În ceea ce privește altarul de față, nu sunt foarte multe aspecte de evidențiat. Acesta este dedicat zeului Iupiter de către un veteran²⁰, cel mai probabil al legiunii *XI Claudia*. Dedicățiile către *Iupiter Optimus Maximus*, sunt printre cele mai frecvente între dedicațiile din zona anticului *Durostorum*²¹.

În ceea ce-l privește pe veteranul Iulius Ponticus, este de presupus că va fi fost locuitor în așezarea de aici. Din zona *Durostorum* mai este cunoscut un personaj care poartă cognomenul de Ponticus²² și anume L. Numerius Ponticus, *duumvir* al municipiului, atestat cândva între anii 169–176 p. Chr., însă este foarte greu să se stabilească o legătură între acesta și veteranul Iulius Ponticus. De asemenea, numele de Iulius este des întâlnit în zona *Durostorum*, fiind cunoscute mai multe personaje, chiar veterani, care poartă acest nume²³. Dat fiind faptul că Iulius Ponticus este, foarte probabil, un veteran al legiunii *XI Claudia*, el nu poate fi identificat cu alte două personaje care poartă același nume, cunoscute din două inscripții de la *Troesmis*²⁴.

¹³ Pentru cele mai multe dintre piesele publicate în CIL sau AE și cele publicate de Ernst Kalinka se dau ca repere: orașul Silistra (eventual unele case particulare sau cimitirul), ruinele fortăreței medievale, apele Dunării, colecția fostului Liceu de Băieți din Silistra. Cele editate de I.I. Russu provin din așa numita „colecția Papahagi” (pentru această colecție, vezi Știrbulescu 2007, 284–285).

¹⁴ „... gefunden auf dem r. Donauufer, ca. 4 Kilometer weit von Silistria in der Richtung gegen Ostrov in der Schanze eines röm. Lagers.” Grigore Tocilescu (AEM, VI, 3, nr. 1); „... a quattro chilometri da Silistra verso Ostrov” (Pârvan 1924, 333).

¹⁵ Pârvan 1924, 318; Bărbulescu-Munteanu, Rădulescu 1982, 155.

¹⁶ Georgiev 1974, 95 – în construcția unui pod antic; Donevski 1976, 61 – la clădiri din secolul al IV-lea.

¹⁷ Boyanov 2010b, 295 – ca prag, într-o construcție din secolul al XIV-lea. Este vorba despre cea mai recentă inscripție care a redeschide dezbaterile asupra momentului obținerii statutului de municipiu și a structurii care a obținut acest statut. Altarul ar fi putut fi adus de oriunde din împrejurimile anticului *Durostorum*, inclusiv de la Ostrov, punctul ferma 4, unde este localizat unul dintre toponimele (*Gavidina*) care apar în inscripție (Boyanov 2010a, 57).

¹⁸ Acestea se află în patrimoniul Muzeului Dunării de Jos, Călărași. Din mențiunile lui Dan Elefterescu, doar două prezintă inscripții, restul fiind anepigrafice.

¹⁹ Mușeteanu, Elefterescu 2004, 128, pl. 1.

²⁰ De altfel, cele mai multe dedicații din zona *Durostorum* aparțin veteranilor (8) și militarilor (6).

²¹ Dintre inscripțiile închinare unor divinități, șapte sunt către *Iupiter*, două dintre acestea în asociație cu *Iunona* (CIL III, 7474, 14213,3; Pârvan 1924, 317, 318; Donevski 1976, nr. 1–2; Boyanov 2010a, 53), două către zeul *Mithras* (CIL III, 7475, Russu 1933–1935, nr. 3), una către *Mercur* (Georgiev 1974, 97), una către *Plutos* (Russu 1933–1935, nr. 2), una către *Heros* – cu epitetul *Surgethia*– (Pârvan 1924, 310) și opt către zeii subpământeni (CIL III, 6126, 6152, 7477, 7479, 14213/2, 14434; Bărbulescu-Munteanu, Rădulescu 1982, 155; Petolescu 2004, 239).

²² Pârvan 1924, 318; Aparaschivei 2010, 195.

²³ Din cele 70 de nume atestate în inscripțiile din zona *Durostorum* (vezi *supra* nota 12), cel mai des întâlnit este numele Valerius/Valeria (17), următorul fiind Iulius (7), apoi Aurelius/Aurelia (4); alte nume apar în mențiuni singulare sau de două/trei ori (vezi și anexa 1).

²⁴ ISM V, 137 și 186. Cele două inscripții atestă de fapt trei personaje cu același nume, însă unul dintre ei decedează încă din timpul serviciului militar. Pentru o analiză asupra acestor personaje, vezi și Mihăilescu-Bîrliaba 2008–2009.

Numele de Iulius este des întâlnit în provincia *Moesia Inferior*²⁵, ca de altfel în întreg Imperiul²⁶, însă cognomenul de Ponticus este mai puțin întâlnit, atât în provincie²⁷, cât și în Imperiu²⁸. Acest cognomen este considerat a fi o caracteristică a locului de origine a personajului care-l poartă²⁹. Astfel, este de presupus că și personajul de față putea fi la origini din *Pontus*³⁰, de unde a fost recrutat pentru a servi în legiunea de la *Durostorum*, unde se va stabili ulterior. Pe lângă cele două personaje de origine pontobithyniană, mai sus menționate, din zona *Durostorum* mai sunt cunoscute alte două personaje cu origini orientale³¹, ambii făcând dedicații către zeul Mithras. Dacă la aceste două dedicații adăugăm și alte reliefuri votive dedicate acestui zeu, se poate vorbi despre existența unei comunități orientale în zona *Durostorum*. Deși analiza inscripțiilor a relevat faptul că onomastica latină predomină în această zonă, nu toate personajele au o origine romană, așa cum indică, spre exemplu, piatra funerară a lui Valerius Marcus³² (ai cărui urmași trădează originile tracice ale familiei) sau numeroasele nume de origine grecească atestate de inscripții (anexa 1). Astfel, și în zona anticului *Durostorum* se poate vorbi despre un bogat mozaic etnic și religios.

Așa cum arată această scurtă analiză efectuată de noi, cu toate că nu sunt foarte numeroase, inscripțiile din zona *Durostorum*, pot oferi o varietate de informații privind aspecte cum ar fi organizarea administrativă, structura socială, complexitatea vieții civile și militare.

BIBLIOGRAFIE

Aparaschivei 2010	D. Aparaschivei, <i>Orașele romane de la Dunărea Inferioară (secolele I–III p. Chr.)</i> , Iași, 2010
Banev 2001	K. Banev, Addenda et corrigenda epigraphica (II), <i>Archaeologia Bulgarica</i> , V, 2001, 2, p. 31–35
Bărbulescu-Munteanu, Rădulescu 1982	Maria Bărbulescu-Munteanu, A. Rădulescu, Colonia Ulpia Zamizegetusa pe o inscripție din Dobrogea, <i>Pontica</i> , XV, 1982, p. 153–159
Băltăc 2011	A. Băltăc, <i>Lumea rurală în provinciile Moesia Inferior și Thracia (secolele I–III p. Chr.)</i> , București, 2011
Boyanov 2010a	I. Boyanov, Municipium Aurelium Durostorum or vicus Gavidina, <i>Archaeologia Bulgarica</i> , XIV, 2 (2010), p. 53–59
Boyanov 2010b	I. Boyanov, Нови данни за развитието на Дуросторум през Принципатата, în <i>Studia Archaeologica Universitatis Serdicensis</i> , Supplementum V (2101), Archaeologicos in honorem Professoris Stephcae Angelova, p. 295–301
CCET II/1	Zl. Gočeva, M. Oppermann, <i>Corpus Cultus Equitis Thracii, II. Monumenta inter Danubium et Haemum reperta</i> , fas. 1. Durostorum et vicinia, regio oppidi Tolbuhin, Marcianopolis et vicinia, regio opipidi Šumen, Leiden, 1981
Cîrjan 2010	R. Cîrjan, <i>Statute citadine privilegiate în provinciile Dunărene ale Imperiului Roman</i> , Cluj-Napoca, 2010
Cîrjan 2011	R. Cîrjan, Nouvell estémoinages sur les canabae de la XIe légion Claudia à Durostorum, <i>MCA</i> (serie nouă), VII, 2011, p. 73–81
Culică 1978	V. Culică, Cu privire la lagărul legiunii a XI-a Claudia la Dunărea de Jos, <i>Pontica</i> , XI, 1978, p. 113–119

²⁵ Pentru Dobrogea, vezi ISM I, II, III, V (indicii), pentru Bulgaria, Minkova 2000, 57–61.

²⁶ Onomasticon II, 200–207

²⁷ Sub forma latinească *Ponticus* se cunosc cinci personaje de la *Troesmis* (ISM V, 137, 186), unul de la *Durostorum* (Pârvan 1924, 318) și unul de la Cumpăna (ISM II, 129), sub forma grecească *Póntikos* la Histria (ISM I, 100), la Tomis (ISM II, 13, 31, 83). În unele situații el apare ca *nomen* (*Histria* – ISM I, 197, 212; *Tomis* – ISM II, 83, 125, 279, 293, 468). Este posibil să mai fie și alte personaje în provincie, dat fiind faptul că inscripțiile latine din Bulgaria și din sudul Dobrogei nu sunt adunate în *corpora* specifice, statistica de mai sus a fost realizată doar pe baza informațiilor existente în AE, CIL, IGB, ILB, ISM și Montana, 2, nu și în alte publicații.

²⁸ Onomasticon III, 152–153

²⁹ Pape, Bensler 1911, 1233–1234

³⁰ Despre o analiză a origini orientalilor din *Moesia Inferior* pe baze onomastice, vezi Curcă, Zugravu 2005.

³¹ Q. Samicius Serenus (Russu 1935, nr. 3) și Cornelius Faustus (CIL 03, 07475).

³² CIL III, 7477

- Curcă, Zugravu R. Curcă, N. Zugravu, Orientaux dans la Dobroudja romaine. Une approche onomastique, în V. Cojocaru (ed.), *Ethnic Contacts and Cultural Exchange North and West of the Black Sea Coast from the Greek Colonization to the Ottoman Empire*, Iasi, p. 313–329
- Damian, Băltăc 2008 P. Damian, A. Băltăc, The Civil Roman Settlement at Ostrov–Durostorum, în Acts of the International Colloquium Important Sites from the Pre-Roman and Roman Time on the Lower Danube Valley (4th century BC–4th century AD), *Istros* 14, 2008, p. 61–70
- Donevski 1976 П. Донеvски, Латински надписи от Дуросторум, *Arheologja*, 1976, 4, p. 61–64
- Donevski 1990 P. Donevski, Zur Topographie von Durostorum, *Germania*, 68, 1990, 1, p. 236–245
- Doruțiu-Boilă 1978 Emilia Doruțiu-Boilă, Über den Zeitpunkt der Verleihung des Munizipalrechts in Scythia Minor, *Dacia* N.S., XXII, 1978, p. 245–247
- Georgiev 1974 П. Георгиев, Римски статуи и надписи от Силистра, *Известия на Народния Музей Варна*, p. 95–102
- Gero 1977 B. Gero, Zum Problem der Entstehung der römischen Städte am Unteren Donaulimes, *Klio*, 59, 2, 1977, p. 299–309
- IGB II G. Mihailov, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae. Volumen II. Inscriptiones inter Danubium et Haemum repertae*, Serdicae, 1958
- Ivanov, Atanasov, Donevski 2006 P. Иванов, Г. Атанасов, П. Донеvски, *История на Силистра, том. I Античният Дуросторум, София (History of Silistra, I, The ancient Durostorum, Sofia*, 2006
- Kalinka 1906 E. Kalinka, *Antike Denkmäler in Bulgarien*, Wien, 1906
- Mihăilescu-Bîrliba L. Mihăilescu-Bîrliba, Două familii de pontobitynieni la Troesmis, *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, din Iași, S.N. Istorie*, LIV–LV, 2008–2009, p. 17–23
- Minkova 2000 M. Minkova, *The Personal Name of the Inscriptions in Bulgaria* (Studien zur klassischen Philologie 118), Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Wien, 2000
- Montana II B. Велков, Г. Александров, *Монтана, 2, Епиграфски паметници от Монтана и района, Монтана [Montana]*, 1994
- Mușețeanu 1990 Cr. Mușețeanu, Contribuții privind topografia Durostorului, *SCIVA*, 41, 1990, 3–4, p. 293–299
- Mușețeanu 2003 Cr. Mușețeanu, *Ateliere ceramice romane de la Durostorum*, București, 2003
- Mușețeanu, Elefterescu 2004 Cr. Mușețeanu, D. Elefterescu, Contribuții privind ceramica romană de la Durostorum (IV), *Peuce. SN*, II (XV), 2004, p. 95–142
- Onomasticon *Onomasticon Provinciarum Europae Latinarum*, II. Viena, 1999; III. Viena, 2000
- Pape, Bensler 1911 W. Pape, G. Bensler, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, I–II, Braunschweig, 1911
- Pârvan 1924 V. Pârvan, Municipium Aurelium Durostorum, *Rivista di Filologia e d'Istruzione Classica*, II, 1924, 3, p. 307–340
- Petolescu C-tin. C Petolescu, O inscripție din patrimoniul Muzeului din Călărași, în I. Căndea, V. Sârbu, M. Neagu (ed.), *Prinos lu Petre Diaconu la 80 de ani*, p. 237–246
- Russu 1933–1935 I.I. Russu, Inscriptii latine din Durostorum, *Anuarul Institutului de Studii Clasice*, Cluj, II, 1933–1935, p. 201–218.
- Știrbulescu 2007 Ch. Știrbulescu, Un sarcofag descoperit în com. Ostrov, jud. Constanța, *Pontica*, XL, 2007, p. 283–306

LIST OF ILLUSTRATION

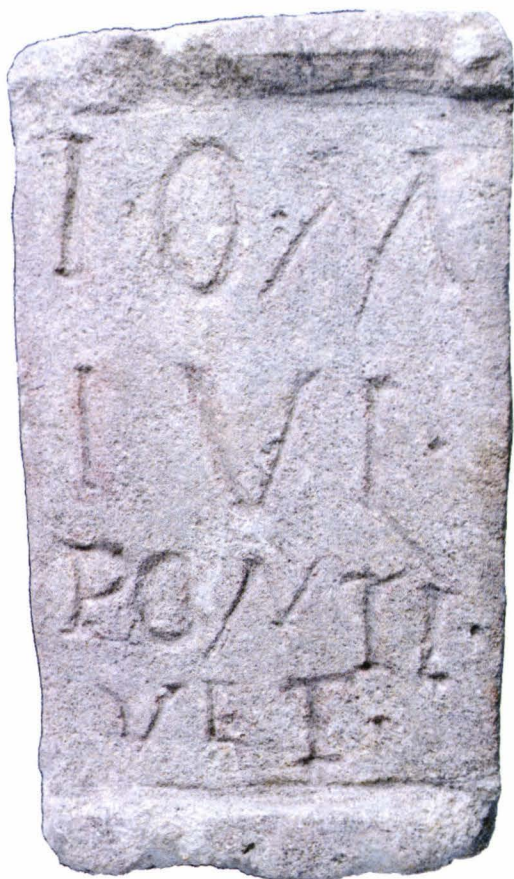
Pl. I. The miniature votive altar from Ostrov (Point Ferma 4, Constanța county) – photo George Nica

ADELA BĂLTĂC, IOANA PARASCHIV-GRIGORE
Muzeul Național de Istorie a României,
Secției de Arheologie Pre- și Protoistorică, Clasică și Medievală
adelabaltac.mnir@gmail.com; ioangri@gmail.com

ANEXA 1

	NUME PERSONAJE DIN INSCRIPTII	FUNCTII/OCUPATII/ALTE ELEMENTE	DATARE (P. CHR.)	SURSA
1.	Caius Antonius Herculanus	veteran (LEG XI CLAUDIA)	209	Gerov 1977, 302–303; Banev 2001, 34
2.	Valerius Villanus	preot		
3.	Publicius Priscus	veteran?		
4.	Iulius Crispinus	veteran		
5.	Iulius Iulianus	veteran		
6.	Aurelius Asclas	veteran		
7.	Cocceius Herculanus	veteran		
8.	Valerius Valerianus	veteran		
9.	Cornelius Lucius	veteran		
10.	(A)elius? Aelianus	veteran		
11.	Flavius Caius	—		
12.	Flavius Valerius	—		
13.	Valerius Quintus	—		
14.	Valerius Apollinaris	—		
15.	Cocceius Vale(ns)?	—		
16.	Septimius? Sempronius	—		
17.	Valerius Valentin(...)	—		
18.	Valerius Pudi(...)	—		
19.	Cneius Oppius Soterichus	—	139–161	CIL III, 7474
20.	Oppius Severus	—		
21.	Caius Valerius Iulianus	militar (LEG XI CLAUDIA)	251–300	Bărbulescu, Rădulescu 1982, 155
22.	Pompeia Aquilina	soția defunctului		
23.	Valerius Aquilinus	fiul defunctului		
24.	Pompeia Iuliane (sic!)	fiica defunctului		
25.	Valerius Iulianus	fiul defunctului		
26.	Valerius Vibianus	fiul defunctului		
27.	Pompeius Iulianus	fiul defunctului		
28.	Iulius Firmus	—	Sec. II–III	CCET II/1, 181
29.	Aurelius Maturus	militar (LEG XI CLAUDIA)	201–300	Părvan 1924, 310
30.	Caius Terentius Herodianus	<i>duumvir</i>	169–176	Părvan 1924, 318
31.	Lucius Numerius Ponticus	<i>duumvir</i>		
32.	Titus Flavius Papirianus	<i>aedilis</i>		
33.	Claudius Saturninus	<i>aedilis</i>		
34.	Quintus Visellius Lollianus	<i>quaestor</i>		
35.	Titus Lucretius Felix	<i>quaestor</i>	Sec. II–III	Boyanov 2010a
36.	Iulius Eutuches	libert(?)		
37.	Iulius Maximu(s)	patronul precedentului	Sec. II–III	CIL III, 6152 = CIL III, 7478
38.	Antonius Valerius	militar (CLASSIS II FLAVIA BRITANNICA)		
39.	Cornelius Fau(s)tus	militar (LEG XI CLAUDIA)	Sec. II–III	CIL III, 7475
40.	Quintus Carmaeus Laetus	militar (LEG XI CLAUDIA)	Sec. II–III	CIL III, 7476
41.	Quintus Carmaeus Felix	—		
42.	Valerius Marcus	militar (LEG XI CLAUDIA)	Sec. II–III	CIL III, 7477
43.	Aurelia Faustina	soția defunctului		
44.	Valerius Decibal M	fiul defunctului		
45.	Valerius Seiciper	fiul defunctului		
46.	Valerius Mamutzim	fiul defunctului		
47.	Valeria Macaria	fiica defunctului		
48.	Valeria Matidia	fiica defunctului		
49.	Cat(...)rus	<i>vilicus</i>	101–300	CIL III, 7479 = CIL III, 12454
50.	Valeria Eirene	soția defunctului		
51.	(Val)ens	militar (LEG XI CLAUDIA)	Sec. II–III	CIL III, 12458

52.	Aelia Avilia	—	101–300	Kalinka 1906, 375
53.	Iulius Iulianus	militar		
54.	Myrinus	—	151–300	CIL III, 14213,3
55.	Valerius Diogas	—	51–200	CIL III, 14434
56.	Marina Demetria			
57.	M(arcus) Ve(...)	militar (centurion)	101–300	CIL III, 14435
58.	G(aius) Go(...)	fiul? precedentului		
59.	Antonius Marcianus	—		
60.	(Marcus?) Timotheus	—	151–250	Donevski 1976, nr. 5
61.	C(aius) Antonius Olympus	—		
62.	Onesimus?	—	101–300	Kalinka 1906, 426
63.	Prima	—		
64.	Iulius Iulianus	veteran (LEG XI CLAUDIA)	151–170	Petolescu 2004, 239
65.	Valeria Crispina	soția precedentului		
66.	Q(uintus) Samicius Serenus	arhitect	171–230	Russu 1933–1935, nr. 3
67.	Valentius	militar (LEG XI CLAUDIA)	271–330	Russu 1933–1935, nr. 4
68.	Alexandra	soția precedentului		
69.	Aurelius Codratus (Quadratus?)	—	171–300	Russu 1933–1935, nr. 2

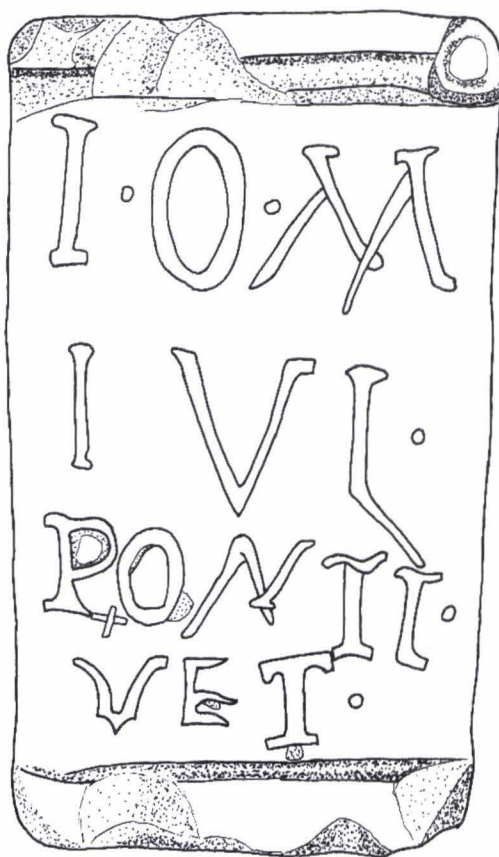
1.

2.

3.

4.

Altar votiv miniatural de la Ostrov (Punctul Ferma 4, jud. Constanța)